

І.О. Давидова, канд. екон. наук

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто проблематику інтелектуалізації економіки, вплив цього процесу на сферу зайнятості, природу та характер праці, можливості створення робочих місць.

Рассматривается проблематика интеллектуализации экономики, влияние этого процесса на сферу занятости, природу и характер труда, возможности создания рабочих мест.

Article is devoted to the problem of intellectualization of economic sphere, influence of this process on employment, nature and character of labor, on opportunities for working places supply.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток людських ресурсів можна трактувати як примноження і якісне зростання потенціалів людини, розвиток і збагачення цілого спектра можливостей, якими вона володіє і які пізніше зможе реалізувати на користь собі й суспільству. Широке використання сучасних інформаційних і комунікаційних систем та інших видів науково-технічних розробок у різних секторах економіки призвело до появи багатьох нових явищ у сфері зайнятості, ставлячи до держави, власників (роботодавців) та робітників низку серйозних питань пов'язаних зі змінами в кількісних і якісних параметрах попиту на працю, пропозиції робочих місць. У наш час особлива увага приділяється таким аспектам: специфіка відносин між науково-технічним прогресом та зайнятістю; аналіз ефективності методів оцінки впливу нової технології на умови ринку праці; значення систем підготовки та перепідготовки в умовах великомасштабних структурних зрушень в економіці; шляхи вирішення проблеми відсутності фахівців, необхідних в наукомістких галузях промисловості; вплив змін у структурі промислових виробництв та професійної кваліфікації на ринок праці, зайнятість. Удосконалення нових методів і технологій, з одного боку, створює величезні можливості для розвитку виробництва, з іншого, як ми бачимо, має диференційований вплив на зміст і умови зайнятості, залежно від мети, для якої вони використовуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес якісного вдосконалення людських ресурсів відображено в працях фундаторів

теорії людського капіталу: Т. Шульца, Г. Беккера, їх послідовників: М. Блауга, Дж. Мінцера, Е. Денісона, Дж. Кендрика та ін.

Узагальнення опублікованих з названих проблем наукових концепцій, сучасних методичних і практичних розробок дозволяє стверджувати, що дослідження проблем людського і соціального капіталу, економіки нашої країни, незважаючи на їх актуальність, не знайшли поки що належного висвітлення.

Мета та завдання статті. Розробка теоретичних, методологічних і методичних положень щодо багатofакторного моделювання розвитку людського капіталу потребує розв'язання низки завдань:

- узагальнення сучасних теоретичних та методологічних підходів щодо дослідження розвитку зайнятості в умовах інтелектуалізації економіки;

- здійснення системного аналізу стану сфери зайнятості та визначення тенденцій її розвитку;

- аналіз зарубіжного досвіду інтелектуалізації в контексті його адаптивності для нашої країни;

- розробка моделі розвитку зайнятості в умовах суспільно-економічних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В інтелектуальній економіці відбувається заміщення праці знаннями, коли знання залучаються до безпосередньої обробки ресурсів, і саме знання, а не праця, стають джерелом вартості [1]. Визначальними чинниками інтелектуальної економіки виступають знання, які, на відміну від інших ресурсів характеризуються невичерпністю, та творчий потенціал працівників. Змінюються форми організації виробництва і праці, відбувається розширення функцій працівника, перехід від його вузької кваліфікації до «універсального» працівника, здатного творчо аналізувати і синтезувати інформацію, розуміти сутність проблеми, коригувати технологічний процес. В інтелектуальній економіці справжня влада належить невеликій групі людей, яка визначається не правом народження чи майновим станом, а виключно інтелектуальним потенціалом та здатністю генерувати нові знання [5]. В ній вирішальне значення має наука та вся її інфраструктура, яка дозволяє перетворювати ідеї та наукові розробки в конкретні досягнення.

Основну роль у розвитку соціальної та економічної сфери відіграють наукові галузі й високі технології. У них матеріалізується основна частка результатів НДДКР, вони визначають попит на досягнення науки і створюють базу пропозицій матеріально-речових та інформаційних нововведень майже для кожної галузі економіки. Тому основу інтелектуальної економіки створюють високотехнологічні компанії,

процес виробництва в яких ґрунтується на інформаційних можливостях глобальних телекомунікацій. Масштаби наукомісткого сектора та ступінь застосування високих технологій характеризують науково-технічний та економічний потенціал країни.

Сьогодні все більшу стурбованість викликає те, що перехід до інформаційного суспільства супроводжувався зростанням циклічних і структурних форм безробіття, що впливає на більшість країн світу. У Сполучених Штатах Америки, їх частка серед зайнятих у суспільному виробництві (тільки чоловіки від 15 до 65 років), залишається на рівні близько 21%, у країнах Європи, в той же період, вона більш ніж подвоїлася з 14 до 31%.[6]. Ось чому увагу громадськості зосереджено на впливові інформаційних комп'ютерних технологій на створення нових і заміну існуючих робочих місць.

Визначено, що з 1960 до 1980 р. понад 12 млн існуючих або потенційних робочих місць, що належать до обробки інформації, були автоматизовані через використання комп'ютерів. Автоматизація робочих місць на нижчих рівнях ієрархії призвела до зменшення розміру компаній, але у той же час, не викликала серйозних змін в загальній моделі організації праці.

У ті роки мало хто вірив, що інформаційним комп'ютерним технологіям (ІКТ) вдалося зробити внесок до стійкого соціально економічного розвитку; навпаки, факти показали, що їх роль у підвищенні продуктивності, створенні моделі споживацької поведінки, зосередженої на нових продуктах та послугах, створенні нових робочих місць в індустрії ІКТ порівняно з галузями – споживачами їх продукції, що скорочуються, була, як правило, низькою.

Починаючи з середини 80-х р. універсальне поширення персональних комп'ютерів та інформаційних мереж, спочатку в компаніях, а потім серед фахівців і домашніх господарств має замет не тільки автоматизувати, скільки інформатизувати робочі місця; а комп'ютеризація охопила всі сфери офісної роботи. ІКТ змінили підхід до роботи, розширили здатність людей працювати як індивідуально, так і колективно. Існують конкретні докази позитивної кореляції між зростанням доданої вартості компаній, продуктивністю праці та інвестиціями в ІКТ, а також упровадженням нових моделей організації виробництва та праці.

У 90-х роках, коли користувачі отримують доступ до потужних інформаційних систем через персональні комп'ютери та мережі, зміни виявляються насамперед у модифікації організаційної моделі компанії. Спрощуються функціональні ієрархічні структури, пропонуючи на основі мережних рішень поступове подолання необхідності перебу-

вання в фізичному контакті для спільної роботи. Формуються більш динамічні та гнучкі організації, заповнені з мережі інформацією, які можуть відчувати потреби ринку і реагувати на них, а не просто виробляти продукт і продавати його через окремі функціональні одиниці, як у минулому.

По-перше, багато компаній вбачали у внутрішній перебудові на основі використання інформаційних мереж можливість скоротити витрати виробництва, що було актуальним у період спаду початку 90-х років. Але дуже швидко стало зрозуміло, що таким чином можна досягти підвищення ринкової привабливості товарів і послуг, наприклад, шляхом скорочення часу для розробки нових продуктів або поліпшення роботи сервісних підрозділів. Кінцева мета полягає у створенні доданої вартості та економічному зростанні, а не в скороченні зайнятості.

Автоматизація обробки інформації в період 80-х – початку 90-х років забезпечувала, як правило, мнше зростання обсягів виробництва, ніж продуктивності, так що навряд чи можна очікувати нової спіралі "продуктивність–попит", що сприяла б збільшенню зайнятості в промисловості. Насправді, основні продуктові інновації не призводили до виникнення достатньої кількості робочих місць, щоб компенсувати їх зменшення під впливом НТП та міжнародної конкуренції.

Тепер стає все очевидним, що сектор послуг, який розуміється в широкому сенсі як виробничі послуги та послуги для населення і особливо високотехнологічні послуги, може надати значний приріст зайнятості зараз і в майбутньому. У Франції та у Великобританії там працюють 2/3 всіх зайнятих, в Сполучених Штатах ще більше. Інші розвинені країни за цим показником також до них наближаються.

Виробництво послуг може стати "двигуном зростання" в тому сенсі, що вони вже не відіграють допоміжної ролі відносно промисловості: ІКТ дозволяють збільшити «обмінний потенціал» послуг, який у минулому був досить обмежений і тим самим розширити свій ринок, по аналогії з тим, як у свій час сталося з продукцією обробної промисловості. Отже, сфера послуг (наприклад, підприємства з випуску програмного забезпечення) сьогодні характеризується показниками, подібними до тих, що властиві традиційним промисловим галузям [2]. Однак, ці показники важчі для інтерпретації, бо вони найчастіше пов'язані з виробництвом нематеріальних продуктів. Сфера послуг усе більше збагачується новими мережними рішеннями, поступово формується інфраструктура та методи застосування нових високошвидкісних телекомунікаційних систем, здатних доставляти не тільки цифри й тексти, але й зображення і звук (мультимедійні), що відкривають суть

можливих сценаріїв для наступного раунду економічного розвитку, коли споживачам будуть запропоновані нові послуги, компанії будуть мати доступ до світових ринків і нові види діяльності створять додаткові робочі місця. Потенціал економічного розвитку, який дають інформаційні мережі, надзвичайно високий, бо вони охоплюють та змінюють різні сфери діяльності людини.

Слід зазначити, що не всі види послуг однаково підпадають вплив ІКТ. Найбільший позитивний ефект виявляється в нових фінансових та страхових послугах та послуг компаній, що розширюються. У посередницьких послугах (торгівля, транспорт та комунікації) ефект ІКТ більшою мірою сприяє зростанню продуктивності праці, ніж розширенню ринку і не приводить до збільшення зайнятості. Нарешті, у сфері соціальних та особистих послуг, що значною мірою сприяють створенню нових робочих місць, можливість використання ІКТ поки обмежена. Це означає, що в майбутньому вони, імовірно, будуть мати найбільший потенціал до збільшення, особливо у сферах освіти, культури, науки, професійно-технічної освіти та охорони здоров'я.

Темпи переходу до нових мережних послуг залежать від цілої низки чинників, зокрема, економічних вигод, що надає нова послуга порівняно з традиційними; легкості підготовки до користування новим видом послуги; стабільності технологій, на яких заснована послуга; наявності відповідної комунікаційної інфраструктури.

Сьогодні ІКТ можуть зробити вирішальний внесок у зміцнення відносин між зростанням продуктивності праці на виробництві, обсягом інвестицій та зайнятості. Нові види послуг, що розповсюджуються мережами, здатні створити багато робочих місць, що підтверджує практика кількох останніх років.

Так, у Сполучених Штатах, за оцінками експертів, внесок інформаційного сектору (інформаційних систем та телекомунікацій, ЗМІ) до ВВП подвоїться протягом наступного десятиліття, що приведе до створення 3-5 млн нових робочих місць, в основному в малих і середніх інноваційних фірмах. Тільки навколо Інтернету виникло вже близько 400 тис. робочих місць. Японія, у свою чергу сподівається створити в мультимедійному секторі протягом наступних 15 років 2,5 млн робочих місць, країни ЄС- 6 млн.

Досвід останніх років спростовує поширену думку, що інновації знижують якість і погіршують зміст праці, розділяючи робочу силу на певного роду робочу аристократію – "тих, хто знає», – і більшу частину – низькокваліфікованих робітників. Насправді ж, більшість нових робочих місць було створено у сфері, де робітники виконують функції менеджерів, спеціалістів, консультантів і малих підприємців, що часто

працюють неповний робочий день і застосовують широкий спектр знань та навичок [4]. Наприклад, для підприємств, що виробляють програмне забезпечення, із високою пропорцією зайнятих професіоналів за п'ять років було створено 250 тисяч нових робочих місць, хоча на виробництві їх кількість скоротилася до 116 тисяч. У секторі фінансових послуг протягом останніх 10 років було скасовано 80 тисяч місць, пов'язаних із наданням традиційних послуг, але розширюються вакансії в нових напрямках, таких, як управління цінними паперами та активами, обслуговування карток.

Серед можливих інформаційних мереж слід підкреслити підтримку віддаленої роботи (дистанційної). Це є частиною ефективного процесу децентралізації робочої діяльності з плином часу і простору. Незважаючи на всі труднощі, пов'язані з впровадженням цього нововведення, компанії можуть забезпечити не лише інституційні, а й економічні вигоди. Телеробота означає не тільки можливість працювати вдома, вона сприяє більш гнучкому підходу до реалізації функцій найманого працівника, оптимізує співвідношення робочого часу та часу, необхідного для поїздки на роботу. Робота впродовж неповного робочого дня все частіше розглядається як спосіб пристосування до сучасних структурних зрушень в економіці, а не як нова форма експлуатації робітників. Заохочення незалежної роботи в інформаційних мережах приведе до збільшення частки самозайнятих порівняно з найманими працівниками.

Відбувається заміщення праці у традиційному розумінні знаннями, перехід від суто технічних навичок до інтелектуальних. Наукові знання і спеціалізовані унікальні навички працівників стають джерелом появи якісно нових робочих місць у всіх сферах економіки. Економіка перетворюється в нову систему, яка функціонує на основі обміну не товарами, а знаннями та їх взаємної оцінки. За оцінками Організації економічної співпраці та розвитку, сьогодні понад 50% ВВП найбільших країн ОЕКД створюється в галузях, що базуються на знаннях. Інтенсивне впровадження інформаційно-ресурсозберігаючих виробництв, розширення ділової активності у формі “електронної комерції”, вносить корективи в освіту і кваліфікацію, формує нову якість робочих місць та форми зайнятості.

Висновки. Хоча широке застосування нових технологій пропонує великі можливості для економічного зростання та зайнятості, Україна характеризується загальним відставанням в цій галузі і відсутністю стратегічної ініціативи, необхідної для розвитку інтелектуального сегмента. Також слід зазначити недостатній рівень комп'ютерної грамотності, низький рівень насиченості домогосподарств побутовими

електронними технологіями, нерозвиненість таких послуг, як електронна торгівля, дистанційна робота, обмін інформацією між владою, громадянами та фірмами. Важливе значення з точки зору оптимізації процесів зайнятості в умовах інтелектуалізації економіки має повна лібералізація послуг та інформаційних мереж, просування справжньої конкуренції на місцевому та національному рівнях. Робочі місця створюються тоді, коли товари та послуги виробляються в певних місцевостях, але залежать від впливу глобальної конкуренції та здатні задовольнити вимоги світових ринків.

Список літератури

1. Келлі, Д. Р. Людський вимір буття: суспільна думка в західній правовій традиції [Текст] / Дональд Р. Келлі ; пер. з англ. Г. Є. Краснокутського. – Одеса : АОБАХВА, 2002. – 328 с.

2. Колот, А. М. Розвиток відносин власності та його вплив на соціально-трудова сферу [Текст] / А. М. Колот // Економіст. – 2001. – № 4. – С. 39–41.

3. Лібанова, Е. М. Соціальні аспекти економічного зростання в Україні [Текст] / Е. М. Лібанова // Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку. – К. : НТУУ КПІ, 2008. – С. 64–78.

4. Онікієнко, В. В. Продуктивна зайнятість: зміст, актуальні проблеми і шляхи досягнення [Текст] / В. В. Онікієнко, Н. І. Коваленко. – К. : Прінт-експрес, 2008. – С. 50.

5. Яковлева, Е. В. Интеллектуализация персонала как технология инновационного управления персоналом в современных социально-экономических условиях [Текст] / Е. В. Яковлева // ИнвестРегион. – 2011. – № 2.

6. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© І.О. Давидова, 2011.

УДК 004.738.5: 338.46

О.А. Кулініч, канд. екон. наук

В.Ю. Андросов

ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ МЕРЕЖНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Подано класифікацію різновидів сучасного банківського обслуговування, визначено переваги та недоліки для клієнтів певних моделей. Проведено дослідження тенденцій розвитку інтернет-банкінгу у світі та в Україні.